

Τάσος Κυπριανίδης

Η συναίνεση και το φάντασμα του κομμουνισμού

Σήμερα που η δεκαετία του '80 ανήκει πια στο παρελθόν, υπάρχει μια γενικότερη αίσθηση ότι αυτό το γύρισμα της σελίδας δεν είναι απλά ένα συμβατικό παιχνίδι του ημερολόγιου, αλλά σηματοδοτεί μάλλον πραγματικά το τέλος μιας ιστορικής φάσης και την απαρχή μιας εποχής σημαδιακών κοινωνικών ανακατατάξεων. Δεν είναι μόνο η ρευστότητα στην ελληνική πολιτική σκηνή που δίνει λαβή για τις παραπάνω σκέψεις. Είναι κυρίως η εικόνα της κρίσης, μιας κρίσης με εκφάνσεις που ανακλώνται σε όλα τα επίπεδα πρακτικής, μιας κρίσης ανοιχτής και ολόπλευρης η οποία έχει σημαδέψει όλες εκείνες τις δυνάμεις που αυτοπροσδιορίζονται ως Αριστερά, και ειδικότερα ως κομμουνιστική Αριστερά. Η κρίση δεν είναι μόνο ένα ελληνικό φαινόμενο, είναι σήμερα ένα ιστορικό φαινόμενο με διεθνείς διαστάσεις. Η νέα εποχή που ανατέλλει έχει κι αυτή τα σημάδια της κρίσης που την κυοφορεί: χαρακτηρίζεται ως «εποχή της συναίνεσης», της «προσέγγισης και σύγκλισης των δυο συστημάτων», και στην πιο ακραία προπαγανδιστική εκδοχή ως «εποχή του τέλους των ιδεολογιών, της ιστορίας, του κομμουνισμού». Και μόνο απ' αυτούς τους χαρακτηρισμούς αντιλαμβάνεται κανείς ότι το επιδικό αντικείμενο των σημερινών ανακατατάξεων πρέπει να είναι ιδιαίτερα σημαντικό, όταν η μάχη που διεξάγεται αναφέρεται τόσο καθαρά στον πυρήνα των κοινωνικών σχέσεων, όταν λέει με τ' όνομά του εκείνο που πριν 150 χρόνια ξεκίνησε σαν φάντασμα που επλανάτο πάνω από την Ευρώπη, για να λάβει σάρκα και οστά στην Οκτωβριανή Επανάσταση και να θεωρηθεί λήξαν στη σημερινή διεθνοπολιτική συγκυρία. Θα πρέπει λοιπόν να σταθούμε με ιδιαίτερη προσοχή στις όψεις της σημερινής κρίσης, για να αξιολογήσουμε τα στοιχεία κρίσης της Αριστεράς που αυτές αναδεικνύουν, αλλά κύρια για να εντοπίσουμε εκείνα τα κομβικά σημεία που μπορούν να λειτουργήσουν ανατρεπτικά για τους σημερινούς δυσμενείς πολιτικούς συσχετισμούς. Ας ξεκινήσουμε αρχικά με τα δεδομένα από τον ελληνικό χώρο.

1. Απλά μαθήματα πολιτικής ανατομίας

Η δεκαετία του '80, που άρχισε με την ευφορία της «Αλλαγής», την επαγγελία της αναδιανομής του κοινωνικού προϊόντος και του κράτους πρόνοιας, έκλεισε πανηγυρικά με την υποχώρηση των όποιων μεταρρυθμιστικών οραμάτων, με τη συνολική έκπτωση των πολιτικών επιλογών της Αριστεράς, με έναν πολιτικό και κοινωνικό συσχετισμό δυνάμεων που χαρακτηρίζεται από μια διολίσθηση προς τα δεξιά, προς πολιτικά και κοινωνικά συντηρητικές επιλογές. Σημείο καμπής σ' αυτή την πορεία είναι η πολιτική της λιτότητας '85-'87 που αναγνωρίζει πρακτικά την «αναγκαιότητα» εκκαθάρισης της κρίσης υπερσυσσώρευσης και

αποκατάστασης σε υψηλά επίπεδα της κερδοφορίας του κεφαλαίου μέσα από τον περιορισμό του λαϊκού εισοδήματος. Η πολιτική αυτή είναι σημαντική — πέρα από το γεγονός ότι εγκαινιάζει την επίθεση του κεφαλαίου ενάντια στις δυνάμεις της εργασίας — και για τους ακόλουθους λόγους:

I. Αναδεικνύει το στοιχείο ότι η όποια «κοινωνική» διαχείριση στα πλαίσια των δεδομένων παραγωγικών σχέσεων οφείλει να υπακούει στους νόμους της κεφαλαιακής κίνησης και δρα μόνο διορθωτικά ως προς αυτούς.

II. Σημαδεύει το τέλος του «μπλοκ της Αλλαγής», δηλαδή της ηγεμονίας του ΠΑΣΟΚ πάνω στην Αριστερά, με τους όρους που αυτή συγκροτήθηκε στη μεταπολιτευτική περίοδο.

III. Διαταράσσει, χωρίς να διαρρηγγύνει ολοκληρωτικά, τις σχέσεις αντιπροσωπείας του ΠΑΣΟΚ με ευρύτερα λαϊκά στρώματα.

IV. Με την επιτυχία της δημιουργεί την αίσθηση αδιεξόδου στην Αριστερά, ενός αδιεξόδου που θα εκφραστεί πολιτικά στη συνέχεια στη φάση της πολιτικής ρευστότητας.

Αν η «λιτότητα» βρίσκεται στη βάση των σημερινών ανακατατάξεων, δεν είναι εντούτοις η αιτία της σημερινής κινητικότητας στο πολιτικό σκηνικό. Η πρόσφατη πολιτική κρίση πυροδοτήθηκε από μια σειρά διαχειριστικούς ελιγμούς του ΠΑΣΟΚ που κορύφωσή τους είχαν το σκάνδαλο Κοσκωτά, όταν με μοχλό το κράτος αποπειράθηκε να «παραβιάσει» ορισμένους ιερούς κανόνες του παιχνιδιού. Το ΠΑΣΟΚ ως κυβέρνηση επιχείρησε να θέσει σε λειτουργία το πλεονάζον, κερδοσκοπικό κεφάλαιο που βριθεί σε περίοδο κρίσης υπερσυσσώρευσης σε μια «κατευθυνόμενη συσσώρευση». Αυτή η πρακτική ερχόταν σε αντίθεση με τις τάσεις της κεφαλαιακής συσσώρευσης αλλά και της λειτουργίας του κράτους. Η αξιοποίηση του κεφαλαίου δεν μπορεί να είναι αποτέλεσμα επιλογών της πολιτικής εξουσίας. Το κράτος οφείλει να είναι ο «συλλογικός κεφαλαιοκράτης» και όχι επιλεκτικά «παρεμβατικό» στη διαδικασία κεφαλαιακής συσσώρευσης, πράγμα που παραβιάζει το θεμελιακό στοιχείο που εγκαθιδρύει την κεφαλαιακή σχέση, τον καπιταλιστικό ανταγωνισμό. Η πολιτική των «σκανδάλων» του ΠΑΣΟΚ — με αφορμή την περίπτωση Κοσκωτά — γινόταν επικίνδυνη για την κεφαλαιοκρατική και κρατική συνοχή. Αποτέλεσμα: η απαξίωσή του ως διαχειριστή της εξουσίας, και μια ιδιότυπη πολιτική κρίση — κρίση του μοντέλου διαχείρισης — με τα γνωστά φαινόμενα αυτονόμησης του πολιτικού και ρευστότητας στην πολιτική σκηνή.

Στην κρίση όμως ανοίγει το πολιτικό χρηματιστήριο και συζητιώνται όλα: πολιτικές προτάσεις, τρόποι διαχείρισης, πολιτικές συμμαχίες. Η ΝΔ που συνειδητοποιεί την ιστορική ευκαιρία αλλά και την αδυναμία ηγεμονίας της νεοφιλελεύθερης στρατηγικής της πρότασης στο κοινωνικό, εγκαινιάζει μια πορεία μικρών βημάτων προς την πολιτική ηγεμονία με άξονα την «εθνική συμφιλίωση» και την «κάθαρση». Ο Συνασπισμός, που συγκροτήθηκε στο μεταξύ, διολισθαίνει προς τα δεξιά υπό το καθεστώς μιας φαινομενικής κατάρρευσης του ΠΑΣΟΚ, και ενώ ονειρεύεται τη νομή της εκλογικής πελατείας του κινήματος ηγεμονεύεται από τη στρατηγική της ΝΔ. Οι εκλογές του Ιουνίου '89 καταγράφουν δυο σημαντικά γεγονότα: την «πλειοψηφία της κάθαρσης» και τη συνοχή των κοινωνικών στηριγμάτων του ΠΑΣΟΚ. Προβάλλει όμως στον ορίζοντα καθαρά πια η «νέα εποχή»: η ανάγκη αναδιάταξης του πολιτικού σκηνικού στην

κατεύθυνση υπέρβασης της ρευστότητας, τα συναινετικά κοινωνικοπολιτικά πλαίσια, η προβολή των νέων οραμάτων, της σύγχρονης «Μεγάλης Ιδέας» του 1992, αυτή τη φορά με την ιδεολογικοπολιτική κάλυψη και της Αριστεράς.

Η τρίμηνη συγκυβέρνηση ΝΔ - Συνασπισμού είχε ένα καλό σημείο εκκίνησης τον Ιούλιο για να θέσει τα θεμέλια του νέου συναινετικού πλαισίου: η «αόρατη χείρ» του κράτους και του αστισμού που καθοδηγούσε το εγχείρημα είχε ως στόχο να κλείσει το κεφάλαιο της διαχειριστικής αφερεγγυότητας των κυβερνήσεων του ΠΑΣΟΚ με μια νέα αρχή που θα σημάδευε το τέλος της πολιτικής ρευστότητας και το άνοιγμα νέων σταθερών πολιτικών οριζώντων. Ποια ήταν όμως η πρακτική της κυβέρνησης Τζαννετάκη; Με αφορμή το σωφρονιστικό δίπολο «έγκλημα και τιμωρία» και με μέσο τα τηλεοπτικά σίριαλ των παραπομπών, με τη μεθοδευμένη «ψήφο κατά συνείδηση», πριμοδότησε την πολιτική ρευστότητα ακόμα περισσότερο. Η συγκυβέρνηση «παρεξήγησε» τη σχετική αυτονομία του πολιτικού και αποπειράθηκε να αλλάξει κοινωνικούς συσχετισμούς από τα πάνω, με καθαρά πολιτικά μέσα. Με δεδηλωμένη πρόθεση το διαμελισμό του ΠΑΣΟΚ, υπό το πρόσχημα της «κάθαρσης», παραβίασε τα όρια ανοχής και ανοχής του πολιτικού συστήματος, εκτεινώντας τα σύνορα του νομοθετικού και εκτελεστικού μέσα στο ζωτικό χώρο της δικαστικής εξουσίας. Αν λοιπόν το ΠΑΣΟΚ — σχηματικά — προσπάθησε με μοχλό το κράτος να «παραβιάσει» τους νόμους και τάσεις του οικονομικού παιχνιδιού (του καπιταλιστικού ανταγωνισμού), η αριστεροδεξιά συμμαχία επιχείρησε να «παραβιάσει» τους νόμους και τις τάσεις του πολιτικού παιχνιδιού (του συστήματος αντιπροσώπευσης, της διάκρισης εκτελεστικού - νομοθετικού - δικαστικού κλπ.). Μ' αυτό τον τρόπο οι εταίροι της συγκυβέρνησης οδηγήθηκαν στην πολιτική απαξίωση, και τα τρία κόμματα ήρθαν σε κοινό παρανομαστή (α)φερεγγυότητας. Τα χαρτιά έπρεπε να μοιραστούν από την αρχή, και οι εκλογές του Νοεμβρίου έφεραν στην επιφάνεια αυτή τη νέα κατάσταση πραγμάτων.

Η οικουμενική κυβέρνηση συμβολίζει λοιπόν μια νέα αρχή στην οικοδόμηση των νέων συναινετικών πλαισίων. Σημάδεύει όμως και νέους πολιτικοκοινωνικούς συσχετισμούς δύναμης. Η ΝΔ, παρά την οριακή αύξηση της δύναμής της, καταγράφει το αδιέξοδο της στρατηγικής διαμελισμού του ΠΑΣΟΚ, την αποτυχία της να ηγεμονεύσει τις εξελίξεις, που εικονογραφείται με τη διαχειριστική επανάκαμψη του ΠΑΣΟΚ, αλλά και την απουσία συμμαχών για τη στρατηγική της στις μετά τον Απρίλιο του '90 εξελίξεις. Ο Συνασπισμός επιβεβαιώνεται ως πολιτικό εκκρεμές ανάμεσα στους δυο βασικούς αστικούς πόλους, εισπράττει το μεγαλύτερο πολιτικό κόστος ως συμπληρωματική δύναμη, «αποχρωματίζει» το ΠΑΣΟΚ από τα παλιά του λείψανα, και με τις οργανωτικές του διασπάσεις (του ΚΚΕ) δημιουργεί τις προϋποθέσεις για τη συγκρότηση ενός νέου κοινωνικοπολιτικού αριστερού ρεύματος. Το ΠΑΣΟΚ είναι ο μεγάλος κερδισμένος των εκλογών μια και είναι (εκλογικά) ο αποδέκτης της κοινωνικής πώλωσης, γίνεται πάλι υπεύθυνος διαχειριστής, και οι όποιες δυσκολίες του επικαλύπτονται από την κρίση των άλλων κομμάτων. Τέλος, οι νέοι πολιτικοί συσχετισμοί είναι αρκετά αρνητικοί για τις απόπειρες πολιτικής έκφρασης μιας «άλλης Αριστεράς» ενώ διαθέτουν κάποια μεγαλύτερα πλαίσια ανοχής για «νέα» σχήματα, όπως αυτό των Οικολόγων - Εναλλακτικών. Μια και βρισκόμαστε όμως σε μεταβατική περίοδο ας περιορισθούμε σε εκτιμήσεις για τα βασικά

στοιχεία της συγκυρίας, που είναι περισσότερο ευδιάκριτα, και ας αφήσουμε στο πλάι τις οριακές πολιτικές εκφράσεις που αντανακλούν κοινωνικές κινήσεις περιορισμένης εμβέλειας.

2. Η «εισαγόμενη» κρίση

Την εποχή που στην Ελλάδα ο ιστορικός χρόνος τρέχει με γοργό ρυθμό, με τις εξελίξεις που προαναφέραμε, στις χώρες του «υπαρκτού σοσιαλισμού» η ιστορία καλπάζει. Θα ήταν επιπόλαιο, βέβαια, να επιχειρήσουμε μια ανάλυση των δρώμενων στα πλαίσια ενός παρόμοιου σημειώματος, γι' αυτό θα περιορίσουμε μόνο στις όψεις εκείνες που εσωτερικεύονται και διαπλέκονται στην κίνηση των αντιφάσεων της καθεστωτικής Αριστεράς.

Αν επιχειρήσει κανείς να βρει έναν κοινό παρανομαστή στην πολυμορφία των σημερινών τοποθετήσεων παρά τις επιμέρους διαφοροποιήσεις, θα επισημάνει το συνδυασμό κάποιων εικονικών επιβεβαιώσεων μαζί με σιωπές και αμηχανίες. «Η χρεοκοπία των καθεστώτων στην Α. Ευρώπη δεν σημαίνει χρεοκοπία των σοσιαλιστικών ιδεών... Το τείχος του Βερολίνου δεν έπεσε πάνω στο κεφάλι μας...» θα πει ο Λ. Κύρκος¹. Και ο Γρ. Φαράκος θα σημειώσει: «Δεν χρεοκόπησε ο σοσιαλισμός, αλλά ένα συγκεκριμένο μοντέλο οικοδόμησής του... Ο λαός ακύρωσε την πορεία των τανκς του Τσαουσέσκου και αφήφισε τις λόγχες του καθεστώτος. Δεν είναι η ώρα να μιλήσουμε πια αναλυτικά γι' αυτό το καθεστώς — το ΚΚΕ, εξάλλου είναι το πρώτο που το έχει "πληρώσει"...»² Αυτές οι δυο τοποθετήσεις είναι νομίζουμε ενδεικτικές και για όσα λένε, αλλά και για όσα αποσιωπούν ή υπαινίσσονται. Αυτό που το 1968 θεωρήθηκε ως ρήξη μέσα στο «παγκόσμιο κομμουνιστικό κίνημα» και του οποίου ποτέ δεν ερευνήθηκαν τα αίτια από την ίδια την Αριστερά, αποκλιμακώνεται σήμερα σε μια διάσταση διαφοράς αποχρώσεων και ανταλλαγής υπαινιγμών για τα διεθνοπολιτικά στηρίγματα της καθεμιάς από τις συνιστώσες της Αριστεράς. Ο Λ. Κύρκος και το πάλοι ποτέ ευρωκομμουνιστικό ρεύμα που θεωρεί τον σοσιαλισμό «αδιαίρετο από τη δημοκρατία» υμνολογούσε αυτόν που σήμερα αποκαλεί τύραννο, ενώ το ΚΚΕ και η σταλινική παράδοση που σήμερα αναγγέλλει τη χρεοκοπία «ενός μοντέλου σοσιαλισμού» ταυτόχρονα δηλώνει ότι οι παλιές του τοποθετήσεις ήταν σωστές γιατί «αυτά τα στοιχεία είχαμε»³.

Σ' όλες αυτές τις τοποθετήσεις ενυπάρχει το στοιχείο της συνέχειας, πράγμα που υποδηλώνει και την αμηχανία μπροστά σ' αυτό το άγνωστο που προβάλλει. Υπάρχει το στοιχείο της ταυτότητας μια και όλοι κρίνουν ότι οι εξελίξεις είναι γενικά θετικές, η ΕΑΡ γιατί θριαμβεύει η δημοκρατία, το ΚΚΕ γιατί ο σοσιαλισμός αυτοανανεώνεται, κάποιιοι άλλοι γιατί καταρρέουν τα δόγματα της Αριστεράς. Όλοι «δικαιώνονται», όλοι αυτοεπιβεβαιώνονται. Εύλογα λοιπόν προβάλλει το ερώτημα, ποιο είναι εκείνο το στοιχείο που εξασφαλίζει τη συνοχή αυτού

1. *Ελευθεροτυπία*, 12.12.89.

2. *Το Βήμα*, 17.12.89, *Ελευθεροτυπία*, 23.12.89.

3. Γρ. Φαράκος, *Το Βήμα*, 17.12.89.

του εκρηκτικού αντιφατικού μείγματος, που είναι προϊόν διαφοροποιήσεων, διαφοριών και διασπάσεων που ποτέ δε συζητήθηκαν.

Το στοιχείο αυτό δεν είναι άλλο από την ήττα, την ήττα όλων των στρατηγικών που πρυτάνευσαν στις πολιτικές εκφράσεις του εργατικού κινήματος μεταπολεμικά. Ήττα της λαϊκοδημοκρατικής στρατηγικής στις χώρες της Αν. Ευρώπης. Ήττα των λαϊκομετωπικών στρατηγικών των «ορθόδοξων» ΚΚ της Δ. Ευρώπης. Ήττα της ευρωκομμουνιστικής στρατηγικής «εκδημοκρατισμού του κράτους και διαρθρωτικών αλλαγών στην οικονομία και την κοινωνία». Ήττα του αριστερού και δεξιού κείνσιανισμού της Αριστεράς μπροστά στη νεοφιλελεύθερη επίθεση του «λιγότερου και αποτελεσματικότερου κράτους». Ήττα ακόμα και της Αριστεράς στην Ελλάδα, μιας Αριστεράς του κυβερνητισμού και της συνδιαχείρισης με όραμα το κράτος, και εναλλασσόμενους ηγεμόνες, πότε την «Αλλαγή», πότε την «Κάθαρση», πότε την «Οικουμενικότητα της οικονομικής κρίσης». Ο κοινός παρονομαστής των διαφορών και αποχρώσεων είναι λοιπόν η αίσθηση της ήττας και η αποδοχή του πλαισίου της, με την ελπίδα καλύτερης δυνατότητας άμυνας. Στην ουσία όμως αυτό που επιτυγχάνεται είναι η αναπαραγωγή όλων των συνδρόμων που οδήγησαν σ' αυτήν.

Όμως η Αριστερά, πέρα από την εκτίμηση της πορείας της μέσα από το πρίσμα της ήττας, χαράζει τη στρατηγική της, ανοίγει προοπτικές, επαναποθετείται πάνω στα ζητήματα της συγκυρίας. Αν στο προηγούμενο σκέλος κυριαρχούσε η συνέχεια και η επιβεβαίωση, στο συγκεκριμένο όλα αρθρώνονται γύρω από το «νέο». Κύριοι εκφραστές του νέου είναι οι «οραματιστές»: «Μια μεγάλη αλλαγή είναι η διεθνοποίηση όλων των διαδικασιών του σύγχρονου κόσμου. Διεθνοποιείται η οικονομία. Διεθνοποιούνται οι αγορές. Διεθνοποιείται η πολιτική. Ο τρόπος ζωής. Η κατανάλωση, η ψυχαγωγία. Διεθνοποιείται η οικολογία. Διεθνοποιούνται οι ιδεολογίες... Πρέπει να προφυλαχθούμε από τις εξισώσεις που υπήρχαν στο παρελθόν, όπως καπιταλισμός = αγορά = αναρχία της παραγωγής και σοσιαλισμός = σχέδιο = αρμονία της παραγωγής. Εξισώσεις καταστροφικές... Πρέπει όλες οι λειτουργίες που ήταν πριν του καπιταλιστή, να γίνουν λειτουργίες της αυτοδιαχειριζόμενης κοινότητας των εργαζομένων, της επιχείρησης και όλης της κοινωνίας. Και να γίνουν με σεβασμό των νόμων της οικονομίας. Και να είναι πράγματι επιχειρήσεις και όχι διοικητικές υπηρεσίες ή ευαγή ιδρύματα. Αυτό είναι το μυστικό... Ο καθένας πρέπει να βγει στην αγορά, και θα κερδίσει και θα επιβιώσει αυτός που αντέχει... Αυτή τη στιγμή το ραντεβού με τους σοσιαλδημοκράτες, με τους σοσιαλιστές είναι πολιτικό. Αν αποδώσει, και πρέπει να αποδώσει, αν αποδώσει ο διάλογος και ο "πόλεμος" των ιδεών, τότε μπορούμε να δούμε και άλλα πράγματα. Όχι όμως να μην έχουμε πάει καν στο ραντεβού και ορισμένοι να ονειρεύονται γάμους»⁴.

Κλασική οικονομική θεωρία — η αγορά επιλέγει τον βιώσιμο τρόπο παραγωγής — παραγωγισμός και επιχειρηματικότητα, κοινωνική πολιτική αλλά με «σεβασμό» της οικονομίας της αγοράς, νέοι πολιτικοί ορίζοντες της «ευρωαριστεράς». Ένα μεταμοντέρνο κράμα, που σαν τέτοιο δεν έχει ανάγκη να σέβεται παραδόσεις, ιδεολογικούς, πολιτικούς και οικονομικούς προσδιορισμούς και έν-

4. Μ. Ανδρουλάκης, *Τα Νέα*, 11, 12, 13.12.89 — η έμφαση στο πρωτότυπο.

νοιες, απλά συνδυάζει τα παλιά και τα προτείνει ως «το νέο». Ένα «νέο» που το συμεριζονται ευρωκομμουνιστές, «προοδευτικοί», σταλινικοί, νεοσταλινικοί, «αριστεροί» τεχνοκράτες, όλος ο συρφετός της ελίτ της Αριστεράς. Μένει να δούμε τους λόγους αυτής της σύμπτωσης.

Η προφανής απάντηση ότι τα «νέα» στρατηγικά οράματα συνδέονται με τις ανακατατάξεις στην Αν. Ευρώπη δεν φαίνεται επαρκής μια και το εξωτερικό στοιχείο δρα μόνο στο βαθμό που εσωτερικεύεται στο πλαίσιο των ενδογενών αντιφάσεων της Αριστεράς και της ελληνικής κοινωνίας γενικότερα. Η σημερινή συγκυρία αναδεικνύει σε πρωτεύουσα θέση τη νεοφιλελεύθερη στρατηγική: την ανάγκη μείωσης των κρατικών και μη αναπαραγωγικών δαπανών ως μέσο καπιταλιστικής εξόδου από την κρίση υπερσυσσώρευσης. Η Αριστερά μέσα από τη μόνιμη στρατηγική αναφορά της στην κρατική διαχείριση παρακολουθεί τους μετασχηματισμούς της λογικής της τελευταίας, που υπαγορεύονται από τους νόμους και τάσεις κίνησης του κεφαλαίου. Τα οράματά της παρακολουθούν — έστω και με κριτική στάση — τις αναδιατάξεις των στρατηγικών του αστισμού. Η κρίση των στρατηγικών της που την οδήγησε στην ήττα επουλώνεται με την «υπεύθυνη» παρουσία της μέσα στα πλαίσια της καπιταλιστικής αναδιάρθρωσης. Από Αριστερά της ήττας γίνεται προοπτικά Αριστερά της καπιταλιστικής αναδιάρθρωσης. Ενώ προσποιείται ότι διαμορφώνει «νέα» οράματα, στην ουσία επικαθορίζεται από το υπό οικοδόμηση συναινετικό πλαίσιο, με τη γνωστή αυτονομία που διαθέτουν οι μαριονέτες. Αξίζει λοιπόν να δούμε βασικά χαρακτηριστικά του συναινετικού πλαισίου για να τεκμηριώσουμε όσα συνοπτικά παραθέσαμε πιο πάνω.

3. Το «μήλον της έριδος»: η συναίνεση

Καταλήξαμε λοιπόν ομαλά στη λέξη κλειδί της εποχής: τη συναίνεση. Είναι μια λέξη «πασπαρτού» με αποχρώσεις και εννοιολογικό φάσμα που περικλείει τουλάχιστον τα ακόλουθα: τη νέα εποχή της ορθολογικοποίησης των αντιθέσεων, την αντιπαράθεση πάνω σε προγράμματα, το τέλος των διαχωριστικών γραμμών, το νέο ήθος και ύφος στο πολιτικό παιχνίδι, αλλά ακόμα και το τέλος της ιστορίας, ως ιστορίας των κοινωνικών ανταγωνισμών, το τέλος των ιδεολογιών (δηλαδή του μαρξισμού), το τέλος της πολιτικής, ενώ άλλοι της αποδίδουν την έννοια του συμβιβασμού, της συνθηκολόγησης του εργατικού κινήματος και κυρίως της προδοσίας των ηγεσιών του μπροστά στα κελεύσματα των αρχουσών τάξεων. Πριν όμως καταλήξουμε σε κάποια απ' αυτές τις ερμηνείες, ή και σε κάτι άλλο, ας δούμε την πρακτική μορφή της όπως υλοποιείται μέσα στη συγκυρία.

Πρώτ' απ' όλα κοινή είναι η αποδοχή σ' όλο το επίσημο πολιτικό φάσμα της πρωταρχικότητας των θεσμών. Μια ολόκληρη συζήτηση που είχε ως αφετηρία την «κάθαρση» και το διαχωρισμό των «κλεφτών» από τους «τίμιους», επικεντρώθηκε, μετά τον αποχρωματισμό του ΠΑΣΟΚ με την οικουμενική, στην ανάγκη προστασίας των θεσμών, οι οποίοι έχουν πλέον διαχωρισθεί από το όποιο ταξικό περιεχόμενό τους. Το απόφθεγμα του Γρ. Γιάνναρου ότι «ο μόνος τρόπος για την αποφυγή των σκανδάλων είναι η διαφάνεια των θεσμών» υποδη-

λώνει ακριβώς αυτό: την πλήρη αυτονόμηση των θεσμών από το κοινωνικό, τον προσδιορισμό τους από κάποιον υπερταξικό «ορθό λόγο».

Εξέχουσα θέση κατέχει όμως και η πολεμική κατά του λαϊκισμού, με σημαντικές μετατοπίσεις όμως κατά το τελευταίο εξάμηνο. Ενώ αρχικά υπήρχε η εξίσωση λαϊκισμός = ΠΑΣΟΚ, τώρα ο λαϊκισμός είναι ένα ιδεολογικό ρεύμα με πολλές εκφάνσεις: είναι ο «έρπων φασίζων λαϊκισμός» του αυριανισμού, είναι η προσκόλληση σε αρχαϊκά δόγματα όπως «νόμος είναι το δικίο του εργάτη»⁵, είναι η αντίθεση στην οικουμενική και τα οικονομικά μέτρα (ο Κ. Μητσοτάκης θα χαρακτηρίσει τον Α. Ανδριανόπουλο «λαϊκιστή» για τις αντι-οικονομικές θέσεις του) κλπ. Είναι, λοιπόν, η καμπάνια ενάντια στο λαϊκισμό το μέσο για να ξεχωρίσουν οι «συναινετικοί» από τους «αρχαϊστές» και τους ακραίους μέσα σ' όλα τα πολιτικά κόμματα.

Δειλά αλλά σταθερά εμφανίζονται και δείγματα φυλετικού, κοινωνικού και πολιτικού ρατσισμού για να μας θυμίζουν ότι τα πλαίσια «εθνικής συμφιλίωσης» έχουν πάντα και τους εκτός αυτών. Είναι ενδεικτικό ότι αιχμή του δόρατος αποτελούν εδώ «πνευματικοί» άνθρωποι που βρίσκονται στο απυρόβλητο. Ο Χατζιδάκης «μισεί το 40% που ψήφισε ΠΑΣΟΚ, περισσότερο από τους Τούρκους»⁶, ενώ χαρακτηρίζει πολιτικούς ως εξής: «ανέραστος ηθοποιός, ο φελλός από την Άρτα, και ο διανοητικά καθυστερημένος είναι κοινωνικοί τραβεστί»⁷. Ο Θεοδωράκης θα πει στις 15.11.89 ότι «μαγειρεύεται ως προοδευτική δημοκρατική λύση αχταρμάς από κλέφτες, γύφτους, Τούρκους και 17 Νοέμβρη...». Ο τούρκος βουλευτής Ροδοπλού βγαίνει από την αριθμητική των κυβερνητικών πλειοψηφιών, ενώ ο Χ. Φλωράκης δεν θέλει να τον συναντήσει στα πλαίσια των διαβουλεύσεων για το σχηματισμό κυβέρνησης. Οι διαχωριστικές γραμμές υπάρχουν λοιπόν, απλά η θέση τους ποικίλλει ανάλογα με τη συγκυρία.

Θα πρέπει βέβαια να σταθούμε και στο ζήτημα της μορφής της κρατικής διαχείρισης στην περίοδο της πολιτικής ρευστότητας. Τα χαρακτηριστικά αυτής της διαχείρισης επικαθορίζονται βέβαια από τη συγκυρία, όμως αφήνουν ήδη να διαφανούν κάποιες γενικότερες τάσεις που θα σημαδέψουν το κοντοπρόθεσμο μέλλον. Αν σήμερα η περίοδος σημαδεύεται από «κυβερνήσεις περιορισμένης ευθύνης» (τον Ιούλιο για την «κάθαρση», το Νοέμβριο για την «οικονομική κρίση», ενώ ενδιάμεσα συζητιόταν η «κυβέρνηση για την απλή αναλογική») και την «απλή διαχείριση του υπάρχοντος» (στην οποία γίνεται μια «τεχνική» διαχείριση της πολιτικής, όσο «τεχνικός» μπορεί βέβαια να είναι ο νόμος για την ιδιωτική ΤV, οι δικαστικοί κώδικες, το πάγωμα ή η αύξηση των τιμολογίων των ΔΕΚΟ κλπ.), προβάλλεται εντούτοις το ιδεολόγημα ότι λόγω της κρισιμότητας της κατάστασης απαιτούνται ευρύτατες συναινέσεις για λύσεις κοινής αποδοχής. Η διαχείριση «αποπολιτικοποιείται», γίνεται μια τεχνική «λύσεων», που διευκολύνεται ιδιαίτερα και από τη διεύρυνση του ορίζοντα των θεμάτων που επιδέχονται «εθνική πολιτική». Ενώ την προηγούμενη δεκαετία σ' αυτά τα ζητήματα ανήκε μόνο η εθνική άμυνα, σήμερα ο κύκλος ανοίγει: προστίθενται η υγεία, η

5. Κ. Ασλιώτης, *Τα Νέα*, 8.8.89.

6. *Τα Νέα*, 13.12.89.

7. Στο ίδιο.

παιδεία, το περιβάλλον, και τέλος πρόσφατα η οικονομία και η ανάπτυξη. Ίσως γιατί η κοινή «απογραφή» της κατάστασης κατά την καλοκαιρινή συγκυβέρνηση «προσγείωσε» τις όποιες πολιτικές διαφορές και εκτιμήσεις στο «σκληρό έδαφος των αριθμών». Το μέλλον διαγράφεται λοιπόν λιγότερο «πολιτικό» και περισσότερο «τεχνικό»: τα οράματα δίνουν τη θέση τους στην καθημερινή αποϊδεολογικοποιημένη χρηστή διαχείριση. Και εδώ, πραγματικά, κομβικό ρόλο διαδραματίζει η πολύ προπαγανδιζόμενη «κατάρρευση την οικονομίας».

Κανένα «σοβαρό» έντυπο που σέβεται τον εαυτό του δεν αφήνει έστω και μια μέρα να περάσει χωρίς να μας βομβαρδίσει με τα στοιχεία εκείνα που «αποδεικνύουν» την πτώχευση της Ελλάδας. Ενώ όμως κοινή είναι η αποδοχή ότι το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο караδοκεί, το τεύχος του ΔΝΤ του Νοεμβρίου αποχαρακτηρίζει την Ελλάδα από «αναπτυσσόμενη ευρωπαϊκή χώρα» και την κατατάσσει ανάμεσα στις 23 «βιομηχανικές χώρες»⁸. Περισσότερο όμως κι από αυτό το γενικό βαρόμετρο ενδεικτικές είναι και κάποιες άλλες εκφάνσεις της κρίσης. Το «τεράστιο» εξωτερικό χρέος ανέρχεται το 1988 σε 33% του ΑΕΠ ενώ η εξυπηρέτησή του απορροφά το 10% των συναλλαγματικών εσόδων⁹. Ας σημειωθεί εδώ ότι πάνω από τις μισές χώρες του ΟΟΣΑ έχουν μεγαλύτερο κατά κεφαλή εξωτερικό χρέος. Τα συναλλαγματικά αποθέματα ήταν στο τέλος Σεπτεμβρίου 1989 3.872 εκατομ. δολάρια και παρά την πτώση σε σχέση με τον ίδιο μήνα του 1988 (5.212 εκατομ. δολ.) παραμένουν 4 φορές υψηλότερα από το 1981. Το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών ήταν στην ίδια περίοδο -1.618 εκατομ. δολάρια (ελλειμματικό), σαφώς συγκρίσιμο με του 1981 όταν ανήλθε για όλο το χρόνο σε -2.421 εκατομ. δολάρια. Η επιδείνωση των μεγεθών αυτών σε σχέση με το 1988 οφείλεται σε κάμψη των άδηλων πόρων αλλά και στην υποτιμησιολογία που συνεπάγεται είτε καθυστέρηση δραχμοποίησης συναλλάγματος είτε αποθεματοποίηση εμπορευμάτων (ενδεικτικά αναφέρουμε ότι τον Οκτώβριο '89 οι εισαγωγές αυξήθηκαν κατά 30% σε σχέση με τον ίδιο μήνα του '88). Αν συνοπολογίσει κανείς την καθαρή εισροή κεφαλαίων που για την περίοδο Ιαν. - Σεπ. 1989 ανήλθε σε 1.423 εκατομ. δολάρια τότε το πραγματικό έλλειμμα (ισοζύγιο πληρωμών) αποδραματοποιείται. Ίσως εδώ να βρίσκεται η βάση για τη φιλολογία του αντιστρέψιμου της κρίσης¹⁰. Αν προσθέσουμε σ' αυτά τη θεαματική ανάκαμψη των επενδύσεων (περίπου 10%) στο 1989, την εισοδο ξένων επιχειρήσεων σε ελληνικούς βιομηχανικούς και εμπορικούς κλάδους, τη διεθνοποίηση ελληνικών (Πετρετάκις), καθώς και τα τεράστια επενδυτικά προγράμματα ελληνικών βιομηχανιών (Ιντρακόμ), τότε κατανοούμε ότι δεν είναι η κατάσταση που είναι αντιστρέψιμη αλλά η εικόνα που μας δίνεται αντεστραμμένη.

Να συμπληρώσουμε όμως τα παραπάνω και με το δημόσιο έλλειμμα (περίπου 20% ΑΕΠ) και το δημόσιο χρέος, που σημειωτέον είναι χαμηλότερα από εκείνα της Ιταλίας, τα οποία βέβαια βαραινουν σήμερα ιδιαίτερα μέσα στη συγκυρία. Δεν θα σταθούμε σ' αυτό που συχνά επισημαίνεται, ότι δηλαδή το δικό μας έλλειμμα είναι «αντιπαραγωγικό» γιατί έχει επενδυθεί σε κοινωνικές δαπάνες

8. *Καθημερινή*, 29.11.89.

9. *Καθημερινή*, 18.8.89.

10. Όλα τα στοιχεία από *Επιλογή*, Νοέμβριος 1989.

ενώ άλλα είναι «παραγωγικά» γιατί χρησιμοποιήθηκαν σε «παραγωγικές επενδύσεις» (π.χ. οι στρατιωτικές δαπάνες στις ΗΠΑ). Δεν θα σταθούμε ακόμα στον τρόπο χρηματοδότησης του που αποβαίνει υπέρ του κεφαλαίου των εμπορικών τραπεζών που αγοράζουν φτηνά κρατικά χρεόγραφα με υψηλό τόκο. Και τα δυο πιστοποιούν απλά την εικόνα που διαμεσολαβεί το κεφαλαιοκρατικό σύστημα: παραγωγικό φαίνεται ότι είναι το κεφάλαιο, ενώ η εργασία και η αναπαραγωγή της εργασιακής δύναμης είναι ένα αναγκαίο κακό. Ένα μέγεθος που λειτουργεί αντιθετικά προς την κερδοφορία του κεφαλαίου και που πρέπει να καταστραφεί μέσα στην κρίση υπερσυσσώρευσης.

Θα σταθούμε συνοπτικά στη χρησιμοποίηση των ελλειμμάτων, στην πολιτική τους αξιοποίηση μέσα από το κρατικό «δεν πληρώνω», την καταγγελία των κηφήνων του δημόσιου τομέα, την «αναγκαιότητα» των ιδιωτικοποιήσεων, τις παραιτήσεις του κ. Ζολώτα να εργασθούμε σκληρότερα, λες και ζούμε σε μια κοινωνία που τρέφεται από το κυνήγι και το ψάρεμα. Θα σταθούμε ακόμη στο συγκριτικό μειονέκτημα του δημόσιου τομέα που επιβαρύνει το κοινωνικό σύνολο με το έλλειμμα, ενώ ο «υγιής» ιδιωτικός είναι αυτάρκης με μόνη ίσως παρονυχίδα τις απολύσεις, το κλείσιμο των μη βιώσιμων επιχειρήσεων και την ανεργία. Τέλος να σημειώσουμε ότι ενώ η ταμειακή ανεπάρκεια είναι εκρηκτική, αυτή την περίοδο δίνονται τα μεγαλύτερα ποσοστά της ΑΤΑ της δεκαετίας.

Αυτό το τελευταίο σημείο είναι ιδιαίτερα ενδιαφέρον για μας, αν προσπαθήσουμε να το κατανοήσουμε έξω από το πλαίσιο της πολιτικάντικης πολιτικής που ασκείται στην περίοδο της ρευστότητας. Ακριβώς για τους λόγους που προαναφέραμε, οι οποίοι πιστοποιούν ότι η καπιταλιστική οικονομία της Ελλάδας δεν βρίσκεται στην κρίση που προβάλλεται διαρκώς, θα πρέπει να διαβλέψουμε ότι το επίδικο αντικείμενο του στρατηγικού αναπροσανατολισμού του αστικού μπλοκ δεν είναι σήμερα η καθήλωση του λαϊκού εισοδήματος, η λιτότητα για την ανάκαμψη των κερδών. Η κρίση της κρατικής διαχείρισης, η κρίση των δημόσιων οικονομικών θέτει επί τάπητος το ζήτημα της ελαστικοποίησης, εντατικοποίησης και μετασχηματισμού των εργασιακών σχέσεων ως κομβική προϋπόθεση για την επιτυχία της καπιταλιστικής αναδιάρθρωσης. Το σημερινό εργασιακό καθεστώς, με τον δημόσιο τομέα που λόγω εγγυημένης απασχόλησης ήταν στην πρώτη γραμμή ενάντια στη λιτότητα '85-'87 ακυρώνει μερικά τη λειτουργία του μηχανισμού της ανεργίας, του «εφεδρικού στρατού ανέργων», ανατροφοδοτεί τις κοινωνικές αντιστάσεις, που πρόσφατα πήραν τη μορφή των «άγριων και αντικοινωνικών» κινητοποιήσεων.

Το κύριο ζήτημα είναι λοιπόν η «ελαστική» αγορά εργασίας που θα διασφαλίσει την υποχώρηση των συλλογικών αντιστάσεων, και μπροστά στο στόχο αυτό γίνεται ανεκτή μια πιο χαλαρή εισοδηματική πολιτική. Αυτό υπηρετεί και η ιδιωτικοποίηση, η πολιτική υψηλών επιτοκίων που πιέζει το κεφάλαιο σε «εξορθολογισμό» της παραγωγικής διαδικασίας και συμπίεση του εργατικού κόστους, η πολιτική υψηλής ισοτιμίας της δραχμής (υποτίμηση λιγότερη από τη διαφορά πληθωρισμού με τις χώρες της ΕΟΚ) που αναγκάζει το κεφάλαιο να ανακτήσει όσα χάνει από τη νομισματική πολιτική μέσα από τις τομές στην παραγωγή και στις εργασιακές σχέσεις. Ο Ρ. Μακντόναλντ του *Economist* θα πει στην *Καθημερινή* για τη διέξοδο από την κρίση: «Θα ανατρέξω στην "κλασική συνταγή" για αύξηση "ελαστικότητας" της αγοράς εργασίας, ώστε να προσφέ-

ρεται η δυνατότητα ανάληψης εργασίας μερικής απασχόλησης... Επόμενο είναι ότι έως ότου λυθεί το πρόβλημα της "ελαστικότητας" στην αγορά εργασίας, τα γενικότερα προβλήματα της οικονομίας δεν είναι δυνατόν ν' αντιμετωπισθούν»¹¹.

Όσα παραθέσαμε παραπάνω συνιστούν όψεις των διαδικασιών που τροχοδρομούν το άρμα της συναίνεσης. Στο πολιτικό της σκέλος η έννοια αυτή σηματοδοτεί αλλαγές στους πολιτικούς ιδεολογικούς μηχανισμούς που τροποποιούν τη διαδικασία νομιμοποίησης του πολιτικού. Η καθημερινή διαχείριση βρίσκεται τώρα στο κέντρο της προβληματικής. Ιδεολογικά συναίνεση σημαίνει ότι τα οράματα, και κύρια τα οράματα της Αριστεράς που θέλει να είναι σύγχρονη, πρέπει να χωρέσουν στην προκρούστεια κλίνη του κοινωνικού ρεαλισμού, να τιθασεύονται και να καθοδηγούνται δηλαδή από τις θεωρητικές και πρακτικές ιδεολογίες της καπιταλιστικής αναδιάρθρωσης. Η οικονομική όψη της συναίνεσης συνίσταται στην ανάγκη αναγνώρισης της επιχείρησης, της επιχειρηματικότητας και της ελαστικότητας της εργασίας ως της νέας πυξίδας στην καθημερινή πλεύση της οικονομικής πολιτικής. Η συναίνεση είναι λοιπόν έννοια πολιτική και σαν τέτοια ορίζεται στο πεδίο των κοινωνικών (πολιτικών, ιδεολογικών, οικονομικών) ανταγωνισμών στη συγκυρία. Είναι η λέξη που συμπυκνώνει πολιτικά το πλαίσιο της καπιταλιστικής αναδιάρθρωσης. Είναι έννοια ελαστική, γιατί ορίζεται στο πλαίσιο μεταβαλλόμενων κοινωνικών συσχετισμών, είναι όμως και άκαμπτη, επειδή αναφέρεται σε συγκεκριμένο πολιτικό εγχείρημα, την καπιταλιστική αναδιάρθρωση. Η συναίνεση είναι, συμπερασματικά, η έννοια πιλότος που συμπυκνώνει τη στρατηγική του αστισμού στη συγκυρία.

4. Η χαμένη τιμή της Αριστεράς

Αν λέξεις, όπως η συναίνεση, υπάρχουν για να υποδηλώνουν μια πολιτική θέση και μια πολιτική στρατηγική, αυτή της καπιταλιστικής αναδιάρθρωσης, τότε η απουσία αντι-λόγου είναι πιθανό να υποδηλώνει την απουσία πολιτικής αντιμετώπισης της συγκεκριμένης στρατηγικής. Όταν το τελευταίο συμβαίνει στην περίπτωση της Αριστεράς τότε μπορεί κανείς να προβλέψει τη δυσοίωνα εξέλιξη αυτού που συγκροτήθηκε με την πρόθεση να αποτελέσει το αντίθετο δέος στον αστισμό. Το κενό αριστερής πολιτικής, σήμερα υπαρκτό περισσότερο από κάθε άλλη φορά, μπορεί να αποδειχθεί μοιραίο για το μέλλον μιας αριστερής επαναστατικής προοπτικής στη χώρα μας. Και τούτο όταν η αστική στρατηγική είναι ιδιαίτερα ευέλικτη: μετατοπίζει τις ενδεχόμενες συγκρούσεις, απονευρώνει τις ταξικές αντιθέσεις, υποβιβάζει τις αντιστάσεις σε επιμέρους αντιπαραθέσεις. Συνολικά εγκალεί τα υποκείμενα σε μάχες που υποκαθιστούν άλλες μάχες, που φιλοδοξία είναι να μη δοθούν, γιατί θα διεξαχθούν σε ιδιαίτερα επισφαλές για την κρατική εξουσία έδαφος: μάχη για την προστασία του εργατικού εισοδήματος — ενώ το ζήτημα είναι η ελαστικότητα των εργασιακών σχέσεων, μάχη για την παραγωγικότητα — ενώ το ζήτημα είναι η ένταση της εκμετάλλευσης, μάχη

11. *Καθημερινή*, 24.12.89.

για τον εκσυγχρονισμό των θεσμών και του κράτους — ενώ το ζήτημα είναι η ανατροπή της πολιτικής συμπύκνωσης του καθεστώτος της εκμετάλλευσης, μάχη για την ανάπτυξη — ενώ το ζήτημα είναι η πολιτικοποίηση των αντιφάσεων στη διανομή και η σύνδεσή τους με την αντίφαση στην παραγωγική διαδικασία.

Ίσως θεωρήσει κανείς ότι οι διαπιστώσεις αυτές είναι κοινός τόπος για τους σκεπτόμενους αριστερούς και κομμουνιστές. Ίσως θεωρεί κανείς ακόμη ότι τα αίτια των στρεβλώσεων της «αριστερής» πολιτικής ανάγονται βασικά στη συνθηκολόγηση ή το συμβιβασμό των ηγεσιών. Τα πράγματα είναι όμως αρκετά πιο σύνθετα. Η αίσθηση της πολιτικής ανεπάρκειας της Αριστεράς είναι ασαφής μέσα στον κόσμο της, και ο συμβιβασμός των ηγεσιών μπροστά στην αστική λαιλαπα είναι μάλλον η κορυφή του παγόβουνου. Υπάρχει λοιπόν ένα ζητούμενο σήμερα, και αυτό είναι να αναζητηθούν τα βαθύτερα αίτια της κρίσης της Αριστεράς, τα αίτια που οδήγησαν στη στρατηγική της ήττα και τον αναπροσανατολισμό της. Η συζήτηση που πρέπει να ανοίξει, ο διάλογος που πρέπει να εγκαινιασθεί οφείλει να θίγει καίρια ζητήματα από τον στρατηγικό πυρήνα της αριστερής θεωρίας και πολιτικής, οφείλει να αναγνωρίσει τη σημερινή κρίση ως κρίση στρατηγικής, θεωρίας και πολιτικής.

Η ίδια η συγκυρία επιβάλλει να αναζητήσει κανείς τα αίτια της κρίσης στα θεμέλια των αντιλήψεων που κυριάρχησαν μέσα στο κομμουνιστικό κίνημα επί δεκαετίες: Ο υποτιθέμενος μετασχηματισμός της κοινωνίας με μοχλό το κράτος, οι θεωρίες του εκδημοκρατισμού (με το όποιο πρόστιμο) των κρατικών μηχανισμών. Ο σοσιαλισμός, ως κλειστό κοινωνικό-οικονομικό σύστημα με «νομοτέλειες» ανάπτυξης και όχι ως αντιφατική μεταβατική κοινωνία όπου συνυπάρχουν ο κεφαλαιοκρατικός και ο κομμουνιστικός τρόπος παραγωγής. Ο σύγχρονος καπιταλισμός που ερμηνεύεται με βάση τη συγκρότηση μονοπωλίων και τη σύμφυσή τους με το κράτος και όχι στη βάση του καπιταλιστικού ανταγωνισμού και του κράτους ως συλλογικού κεφαλαιοκράτη... Πέρα όμως από την κριτική επαναθεώρηση παγιωμένων αντιλήψεων επί δεκαετίες υπάρχει ανάγκη να ανοίξει ο διάλογος και σε θέματα που το θεωρητικό έλλειμμα της Αριστεράς είναι χρόνιο: το κράτος, το κομμουνιστικό κόμμα, η πολιτική μαζών και η πολιτική μηχανισμών, η πολιτική συμμαχιών κλπ.

Αυτό που το αριστερό και κομμουνιστικό κίνημα έχει ανάγκη σήμερα είναι — αντίθετα από τα σημεία των καιρών — η γενίκευση της μαρξιστικής ανάλυσης και προβληματικής σε χώρους όπου μέχρι σήμερα ένα τέτοιο εγχείρημα θεωρείται περιττό ή και ύποπτο. Η μαρξιστική ανάλυση δεν μπορεί να σταματήσει στα όρια των ΚΚ και της ιστορίας τους ενώ προσπαθεί να αγκαλιάσει τις εκφάνσεις όλων των άλλων κοινωνικών φαινομένων. Δεν είναι ανεκτό να αναλύει κανείς με όπλο το μαρξισμό τους καπιταλιστικούς κοινωνικούς σχηματισμούς, και να έχει αναστολές να διαβεί τα σύνορα των κοινωνιών της Αν. Ευρώπης. Δεν είναι τέλος δυνατό να δηλώνει κανείς είτε αμέτοχος, είτε καταδικαστικός απέναντι σε όσα φρικαλέα έγιναν στο όνομα του κομμουνισμού, είτε επί Στάλιν, είτε επί Πολ Ποτ, είτε επί Τσαουσέσκου, και να αρκείται σε ένα όνομα - ταμπέλα που θεωρεί το θέμα λήξαν και την έρευνα περιττή, όπως οι αφορισμοί σταλινισμός, προσωπολατρία, στρεβλώσεις ή και φράσεις του τύπου «αυτό δεν ήταν σοσιαλισμός». Οι κομμουνιστές που θέλουν να είναι και μαρξιστές και μάλιστα μέσα στη λενινιστική παράδοση κατανοούν ότι η επιστήμη του κοινωνικού, ο ιστορικός υλι-

σμός, δεν έχει ταμπού και όρια, χρονικά, κοινωνικά ή χωρικά. Οι προϋποθέσεις για να γίνει αυτή η διαπίστωση κοινός τόπος σήμερα υπάρχουν περισσότερο από ποτέ, αρκεί η κρίση να είναι ανοιχτή και γόνιμη.

Μπορούμε να αναφωνήσουμε και μεις όπως το 1971 ο Λ. Αλτουσέρ: «Επιτέλους, η κρίση του μαρξισμού ξέσπασε!». Αρκεί να εννοούμε τα ίδια πράγματα: την ανάγκη μαρξιστικής ερμηνείας της ιστορίας που γράφεται στο όνομα του μαρξισμού, την κατανόηση της ιστορίας του εργατικού κινήματος και των βαρβαροτήτων που έγιναν στο όνομά του, την αντιπαράθεση με τις αστικές αντιλήψεις που κυριάρχησαν στα ΚΚ, τη ριζική επαναστατική ανανέωση του μαρξισμού και της πρακτικής του εργατικού κινήματος. Δεν πρέπει όμως σε καμιά περίπτωση να εννοούμε το «Χαίρε Κρίση!» του Μ. Ανδρουλάκη, ο οποίος ως ιστορική καρικατούρα του προηγούμενου εκμεταλλεύεται την κατάρρευση των κοινωνιών της Απ. Ευρώπης για να βαθύνει ακόμα περισσότερο την κρίση του μαρξισμού με την υπαγωγή του στις νεοφιλελεύθερες αστικές ιδεολογίες και την εξίσωσή του με τα πολιτικο-θεωρητικά εργαλεία της καπιταλιστικής αναδιάρθρωσης.

Ο «μαρξισμός που καταρρέει» δεν είναι ιστορική πρωτοτυπία. Έχει περάσει μεγάλες ιστορικές κρίσεις στο παρελθόν και αναδύεται κάθε φορά ισχυρότερος. Έτσι εξηγείται γιατί «φίλοι» και εχθροί δεν τον αφήνουν στον «επιθανάτιο ρόγχο» του. Παρά τους επικήδειους, η ίδια η αναζήτηση των πλαισίων της συνείδησης, η προσπάθεια προσδιορισμού της «νέας εποχής», δείχνει ότι υπάρχει κάτι το ανεξέλεγκτο που πρέπει να τιθασευθεί: Το φάσμα της κοινωνικής ανατροπής. Έτσι λοιπόν το φάντασμα που πλανάται εδώ και 150 χρόνια πάνω από τον κόσμο παραμένει επίκαιρο και απειλητικό παρά τη φαινομενική θριαμβολογία των κοινωνικών ορθολογιστών. Και όπως γνωρίζουμε, τα φαντάσματα δεν υποτάσσονται στους κανόνες του «ορθού λόγου». Ούτε και το εργατικό κίνημα.

